

Rossana Broniecka

ORCID: 0000-0001-7967-0143

e-mail: rossanabroniecka@wp.pl

Elżbieta Żywucka-Kozłowska

ORCID: 0000-0002-6039-5580

e-mail: malerude@poczta.onet.pl

Kilka uwag o dywersji rozumianej jako akt agresji

Streszczenie

Dywersja jest znana ludzkości od tak dawna, że trudno określić, kiedy doszło do pierwszego jej aktu w historii. Celem artykułu jest próba określenia istoty dywersji w XXI wieku, jej wydźwięku, a przede wszystkim motywacji sprawców nie tylko tych wykonawczych, lecz także kierowniczych. Ważne, w przekonaniu autorek, jest zdefiniowanie terminu „dywersja”, a także podjęcie próby określenia jej form i skutków. Istotne jest rzeczywiste tło w perspektywie zachowania agresywnego.

Słowa kluczowe:

dywersja, sabotaż, agresja

Wstęp

Dywersja znana jest ludzkości od dawna. Trudno jest nawet określić, kiedy doszło do pierwszego jej aktu w historii. Jednakże nie ma to dużego znaczenia w kontekście przedmiotowych rozważań, nie jest bowiem celem niniejszego opracowania. Celem jest określenie istoty dywersji w XXI wieku oraz motywacji sprawców (zarówno wykonujących akt dywersji, jak i nim kierujących). Ważne też jest określenie istoty dywersji oraz wskazanie jej form i skutków. Podejmując ten temat na gruncie teorii, za ważne uznałyśmy także przeprowadzenie sondażowego badania (ograniczonego liczebnie jako próby) w celu

poznania opinii losowo wybranych respondentów o postrzeganiu, rozumieniu dywersji, jej celach, skutkach oraz motywacji sprawców. Zastosowałyśmy rozwiązania metodologiczne na podstawie opracowań Janusza Sztumskiego, Jerzego Apanowicza oraz innych znawców tej dziedziny wiedzy¹.

Definicje dywersji

Termin „dywersja” jest definiowany jako działania sabotażowe lub propagandowe prowadzone na terytorium nieprzyjaciela w celu dezorganizacji jego działań wojennych, a także jako podstępna działalność, która zmierza do zakłócenia życia politycznego i gospodarczego danego państwa². Według „Encyklopedii Gazety Wyborczej”, opracowanej przez Wydawnictwo Naukowe PWN, dywersja to „[...] w czasie wojny działanie na terytorium nieprzyjaciela, mające na celu dezorganizację systemu dowodzenia, jak również działanie z ukrycia, które ma na celu podważenie siły i obronności atakowanego”³. Prezentowane definicje po części są zbieżne, w szczególności co do działań na terytorium nieprzyjaciela, ale w drugiej definicji akcentowana jest dezorganizacja systemu dowodzenia oraz podważenie siły obronności. Jakkolwiek patrząc na dywersję, jawi się ona jako działanie celowe, szkodliwe, niebezpieczne i wrogie. Elementem łączącym obie definicje jest wojna, ponieważ wówczas dywersja jest zjawiskiem częstym. W literaturze przedmiotu podnosi się, że „[...] dywersja należy do trudno identyfikowanych zjawisk. Bez wątplenia cechą wiodącą działań dywersyjnych jest udział żołnierzy, co z natury rzeczy pozwala zaklasyfikować je do walki zbrojnej”⁴. W przywołanej tezie podkreśla się udział żołnierzy, co jest ważne, ale w naszym przekonaniu nie wyczerpuje w pełni istoty dywersji. Z perspektywy historii, przede wszystkim polskiej,

- 1 Zob.: J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1999; J. Apanowicz, *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002; M. Cieślarczyk, *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki*, Warszawa 2006.
- 2 L. Drabik, A. Kubiak-Sokół, E. Sobol, L. Wiśniakowska, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2008, s. 174.
- 3 *Encyklopedia Gazety Wyborczej*, t. 4, Warszawa 2005.
- 4 P. Lubiewski, A. Drózdź, *Dywersja i sabotaż – istota oraz wzajemne relacje*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2001, nr 1, s. 47.

należy wskazać, że akcje dywersyjne miały miejsce w czasie II wojny światowej i były dziełem zarówno Niemców, jak i Sowieców⁵. Interesującą definicję dywersji zawarto w „Nowej encyklopedii powszechnej”. Autorzy wskazują, że dywersja to „[...] działania małych grup zbrojnych (regularnych, partyzanckich, agenturalnych), zwykle z ukrycia, na szkodę potencjału militarnego przeciwnika na jego zapleczu; działania w celu dezorganizacji systemów dowodzenia wroga, obniżenia wartości bojowej, a także moralnej jego wojsk”⁶. Analizując treść przywołanej definicji, nie sposób nie dostrzec, że dywersja jest utożsamiana z sabotażem. Po wtóre, akcentowany jest udział w rzeczonych aktach nie tylko żołnierzy, lecz także partyzantów i agentów. Wydaje się, że ta definicja ma znacznie większy zakres niż uprzednio przywołane (z uwagi na wskazanie podmiotów uczestniczących), cel jednak jest taki sam.

Definicje agresji

Agresja to nic innego jak zachowanie o niebezpiecznych skutkach. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że termin ten oznacza każdą formę zachowania, której celem jest wyrządzenie szkody bądź spowodowanie obrażeń innej istocie żywej istocie, chcącej uniknąć takiego potraktowania⁷. Zbliżoną definicję do przywołanej podaje Andrew M. Colman. Stwierdza on, że agresja to zachowanie, którego głównym lub jedynym celem jest skrzywdzenie (zranienie) innej osoby lub organizmu zarówno psychiczne, jak i fizycznie⁸. Andrzej Stępnik wskazuje, że agresja jest pojęciem wieloaspektowym. Jego zdaniem agresja to napastliwe zachowanie werbalne lub niewerbalne skierowane przeciwko bytom ożywionym (w tym osobom i grupom osób) bądź nieożywionym, mające wyrządzić szkodę, podporządkować osobę bądź grupę osób lub

5 Zob.: P. Saja, *Dywersja niemiecka i walki na Pomorzu we wrześniu 1939 roku*, „Przegląd Zachodni” 2009, nr 2, s. 76–192; T. Chinciński, *Niemiecka dywersja w Polsce w 1939 r. w świetle dokumentów policyjnych i wojskowych II Rzeczypospolitej oraz służb specjalnych III Rzeszy*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1, s. 165–197; J. Bednarek, *Sowiecka grupa dywersyjno-wywiadowcza „Arsenał” i jej działalność na ziemiach polskich (październik 1944–styczeń 1945)*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 2, s. 75–92.

6 *Nowa encyklopedia powszechna: a–z*, red. J. Marcinek, Kraków 2004, s. 226.

7 B. Krahe, *Agresja*, Gdańsk 2006, s. 17; R.A. Baroni, D.R. Richardson, *Human aggression*, New York 1994.

8 A.M. Colman, *Słownik psychologii*, Warszawa 2009, s. 13.

zmierzające do wyładowania niezadowolenia, gniewu czy frustracji⁹. Propozycja przez tego autora definicja jest interesująca w kontekście naszych rozważań, dlatego że podkreśla cel zachowania agresora. W literaturze z dziedziny psychologii agresja jest opisywana w związku z zachowaniem agresywnym rozumianym jako aktywność wrogą wobec innego podmiotu¹⁰. Z kolei na gruncie prawa międzynarodowego, jak podaje Monika Ćwikła, jest to napaść zbrojna jednego lub wielu państw na inne państwo lub państwa. Agresja powoduje zazwyczaj rozpoczęcie wojny¹¹. Ten element należy uznać za szczególnie istotny z punktu widzenia niniejszego opracowania. Agresja, podobnie jak dywersja, nie jest terminem, który obejmuje tylko jedną formę zachowania. Elementem wspólnym jest celowość działania sprawcy, podobnie jest w przypadku dywersji. Motywacja będzie zatem jednoznacznie określona. Agresja nierzadko wiąże się z nienawiścią rozumianą jako uczucie silnej niechęci czy też nawet wrogości do kogoś lub do czegoś¹². Wrogość, odraza, mściwość to emocje ściśle związane z nienawiścią. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że międzyludzkie relacje nie są emotywnie i aksjologicznie neutralne. Stosunkom społecznym towarzyszyły i towarzyszą różne emocje ujawniające się zarówno w zachowaniach behawioralnych, jak i w wypowiedziach słownych uczestniczących w nich podmiotów. Na linii kooperacja–walka, egalitaryzm–elitaryzm, upodmiotowienie–uprzedmiotowienie ujawniają się w różnej skali i natężeniu uczucia i postawy indywidualnej oraz zbiorowej nienawiści¹³. Nienawiść, co już podkreślono, ma utrwalony charakter ze znacznym natężeniem siły uczucia. Z nienawiścią kompatybilna jest wrogość

9 A. Stępnik, *Agresja – dwa ujęcia biologiczne*, „IDO – Ruch dla Kultury” 2009, nr 9, s. 112.

10 Zob. m.in.: M. Ćwikła, *Czynniki determinujące agresję i przemoc – podobieństwa i różnice*, [w:] *Problemy współczesnego świata. Zagadnienia wybrane*, red. E. Żywucka-Kozłowska, A. Szczechowicz, K. Rzeczkowska, Olsztyn 2018, s. 27–36; K. Kowalczyk, B. Jankowiak, E. Krajewska-Kulak, H. Rolka, M. Sierakowska, *Teorie agresji – prawda czy mity?*, „Problemy Pielęgniarstwa” 2011, nr 3, s. 396–400.

11 M. Ćwikła, op. cit., s. 27.

12 *Nienawiść*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/nienawi%C5%9B%C4%87> [dostęp: 9.07.2025].

13 T. Chrobak, *Nienawiść wywołana – nienawiść odwzajemniona*, [w:] *Nienawiść w życiu publicznym. Sfera społeczna*, red. J. Mysona-Byrska, J. Synowiec, Kraków 2025, s. 173; E. Żywucka-Kozłowska, R. Broniecka, *Nienawiść. Kilka uwag o karnoprawnych skutkach nienawiści*, „Studia Społeczne” 2024, nr 1, s. 115–128.

i agresja, co podkreśla się w piśmiennictwie¹⁴. Osoba odczuwająca nienawiść będzie uważała, że jednostka bądź grupa, na której koncentruje swoje negatywne emocje, jest zła, podła, niegodna nazywania jej człowiekiem. Elementem istotnym jest spojrzenie (refleksja nad zachowaniem) na nienawidzony podmiot. Na podstawie trójczynnikowej teorii nienawiści w ujęciu Roberta J. Sternberga można wyodrębnić siedem typów nienawiści mogących się przenikać, nie sposób jednak nie zauważyć, że różnią się emocjami. Dla porządku analizy nie można ich pominąć, są to:

- 1) chłodna nienawiść – wstręt, który wynika wyłącznie z negowania intymności;
- 2) gorąca nienawiść – gniew oraz strach wywołany pasją, namiętnością;
- 3) zimna nienawiść – oparta jest na dewaluacji nienawidzonej osoby, powstałej z zaangażowania;
- 4) wrząca nienawiść – odraza stanowiąca połączenie negowania intymności oraz pasji, namiętności;
- 5) gotująca się nienawiść – odraza powstająca z zestawienia negowania intymności i zaangażowania;
- 6) kipiąca nienawiść – przemoc słowna biorąca swój początek z pasji, namiętności oraz zaangażowania;
- 7) paląca nienawiść – stan, w którym jednostka odczuwa potrzebę unicestwienia osoby znienawidzonej ze względu na odczuwanie przez nią wszystkich trzech czynników naraz¹⁵.

Z powyższego można wywodzić, że i nienawiść ma istotne znaczenie w zachowaniach godzących w innych, przede wszystkim z powodu ich zachowań wobec innych. Ten element wydaje się, że jest bardzo istotny w analizie zjawiska dywersji wojennej sensu largo. Walczący między sobą odczuwają nieodpartą wrogość wobec przeciwnika.

14 M. Moroń, *Rozumienie emocji a agresywność i wrogość. Mediacyjna rola empatii, aleksytymii i makiawelizmu*, „Psychologia Społeczna” 2016, nr 11, s. 321–338.

15 R.J. Sternberg, *A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide*, „Review of General Psychology” 2003, nr 3, s. 299–328; E. Żywucka-Kozłowska, R. Broniecka, op. cit., s. 115–128.

Dywerysja i agresja – wspólne elementy

Działania dywersyjne, sabotażowe koncentrują się na wyrządzeniu wymiernej szkody, eliminacji fizycznej osłabiającej potencjał przeciwnika. W agresji element ten występuje jako cel działania przynoszący nie tylko skutek, lecz także emocjonalną satysfakcję. Jakkolwiek określimy oba zjawiska, jedno jest pewne – są one szkodliwe, niebezpieczne i trudne do przewidzenia w skutkach dla innych. Wspólnymi cechami są: motywacja, dążenie do osiągnięcia celu, zniszczenie, eliminacja przeciwnika. Współcześnie dywersja i agresja wpisują się w szerszy kontekst, a mianowicie działań hybrydowych. Dziś często operuje się terminem „wojna hybrydowa”. Oznacza ono działania składające się z wielu elementów. Łukasz Skoneczny podaje, że terminy „działania hybrydowe” oraz „wojna hybrydowa” pojawiły się już w 2002 roku w pracy mjr. Williama J. Nemetha pt. „Future war and Chechnya: A case for hybrid warfare”¹⁶. Wśród działań militarnych wojny hybrydowej akcentuje się m.in.: konwencjonalne działania zbrojne, działania nieregularne oraz akty terroryzmu¹⁷. O ile obecnie dochodzi do takich działań w wielu konfliktach zbrojnych, o tyle lista form się powiększa, od propagandy, sabotażu, zamachów bombowych, podpaleń po zabójstwa na zlecenie. Praktycznie katalog ten jest otwarty i dobrze znany w praktyce wywiadowczej i kontrwywiadowczej. Nie jest też to zjawisko nowe.

Akty dywersji i agresji

Jak wspomniano zjawisko dywersji jest wielopostaciowe. Są tu działania o charakterze presji, zastraszania, ale też testowania i rozpowszechniania fałszywych informacji. Wydaje się, że w znacznej mierze w XXI wieku do działań takich wykorzystuje się podmioty w istocie obojętne sytuacyjnie, lecz zainteresowane ekonomicznie. Nic tak nie zachęca do działania jak obietnica finansowa. Niestety, także i w Polsce (po wybuchu wojny w Ukrainie) do takich aktów

16 Ł. Skoneczny, *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 4, s. 40.

17 Ibidem, s. 45

dywersji doszło¹⁸. Rzecznik ministra-koordynatora służb specjalnych przekazał, że od rozpoczęcia rosyjskiej inwazji na Ukrainę funkcjonariusze Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego zatrzymali na terenie Polski 42 osoby podejrzane o szpiegostwo lub dywersję na rzecz Rosji i Białorusi¹⁹. Niestety, do grupy dywersantów i szpiegów dołączają także osoby przybyłe na terytorium RP po wybuchu wojny w Ukrainie. W 2024 roku w Polsce zatrzymano grupy dywersantów działających na rzecz innego państwa²⁰. 10 lipca 2025 roku zwerbowani obywatele Azerbejdżanu dokonali w Kijowie zamachu na pułkownika Służby Bezpieczeństwa Ukrainy, mężczyzna zginął na miejscu²¹. Innym zdarzeniem był zamach w Iwano-Frankiwsku w czerwcu 2025 roku. Zwerbowani przez Rosjan ukraińscy nastolatki za pieniądze dopuścili się sabotażu w okolicach dworca kolejowego. Ładunek został odpalony zdalnie z pomocą telefonu komórkowego. Jeden z młodych mężczyzn zginął na miejscu, drugi w stanie krytycznym został przewieziony do szpitala²². Agresja w rozumieniu psychologii wzmaga się w różnych sytuacjach, a w ekstremalnych zagrożenie

- 18 Zob. m.in.: M. Rybak, P. Żytnicki, *Dywersanci z Marywilskiej. Wiemy kim są Ukraińcy zamieszani w akty terroru*, „Gazeta Wyborcza” 2025, nr z 15 maja; *Szpiegostwo i dywersja w Polsce. Nowe dane. Kilkadziesiąt zatrzymanych*, <https://www.PolsatNews.pl> [dostęp: 19.07.2025].
- 19 *Szpiegostwo i dywersje w Polsce. Dane MSWiA o liczbie zatrzymanych*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2025-02-24/szpiegostwo-i-dywersje-w-polsce-dane-mswia-o-liczbie-zatrzymanych/> [dostęp: 19.07.2025].
- 20 „W ostatnich dniach dzięki współpracy służb udało się rozbić grupę dywersantów, która w Polsce miała określone cele i była adresowana z określonego miejsca – poinformował wicepremier, minister cyfryzacji Krzysztof Gawkowski. Stwierdził ogólnie, że chodziło o doprowadzenie do paraliżu w zakresie politycznym, militarnym i gospodarczym państwa” – zob. K. Gawkowski, *Udało się rozbić grupę dywersantów*, <https://tvn24.pl/polska/krzysztof-gawkowski-udalo-sie-rozbic-grupe-dywersantow-st8077580> [dostęp: 17.09.2025].
- 21 *Zamach na płk. SBU w Kijowie. Wyrok wykonany*, <https://wiadomosci.wp.pl/zamach-na-plk-sbu-w-kijowie-wyrok-wykonany-7180000502889184a> [dostęp: 8.09.2025].
- 22 O tym przypadku informowały władze miasta Iwano-Frankiwsk w Ukrainie. W wyniku podjętych działań ustalono, że rosyjscy dywersanci złożyli propozycję finansową, obiecując jej realizację po wykonaniu zadania. Należy także podkreślić, że werbowanie obywateli napadniętego państwa do działań dywersyjnych najczęściej odbywa się pod szyldem wsparcia dla własnego kraju, a wskazany cel ma być wrogi. Efekt takich działań godzi w obywateli Ukrainy, a nie Rosji. Ustalenia poczynione w podobnych sprawach dowodzą, że kanałem kontaktowym jest komunikator Telegram, także dostępny w Polsce i bardzo popularny wśród rosyjskojęzycznych osób przebywających na terytorium RP.

przybiera na sile. Dodać do tego należy akty przemocy i okrucieństwa. Wyzwała to elementarne mechanizmy obronne, w tym ucieczki, ale też i ataki. Wieloletni konflikt między Ukrainą a Federacją Rosyjską przybiera na sile. Tysiące ofiar wojny po stronie ukraińskiej, w szczególności cywili, ataki na szpitale, domy mieszkalne, szkoły potęgują nienawiść do wroga. Propagandowe działania najeźdźcy, odpowiednio przygotowane i rozpowszechniane, wyzwalają wolę walki. Żadna wojna nie jest wolna od agresji, a tym bardziej od dywersji. Na przykładzie Ukrainy można wskazać akcje tego rodzaju na terytorium Rosji. Obiektami ataku są głównie jednostki wojskowych związków taktycznych. Nie ma w tym niczego nowego, zważywszy na doświadczenia innych państw napadniętych w czasie II wojny światowej zarówno przez Niemców, jak i Sowieców. Wysadzanie składów kolejowych, zamachy na wysokich rangą oficerów niemieckich to najbardziej znane przykłady walki zbrojnej na terytorium okupowanej Polski. Akcje sabotażowe mają dziś inny wymiar z racji postępu technologicznego. Cyberataki na różne obiekty to też dywersja. Można byłoby takich przykładów podawać znacznie więcej (łącznie z presją na granicę państwową Polski z Białorusią), gdzie dochodzi do sabotażu, ataków fizycznych na funkcjonariuszy Straży Granicznej i żołnierzy RP. Trzeba też zaznaczyć, że dywersja jest zjawiskiem stymulowanym, co zwiększa skuteczność działań agresora. Wykonanie powierzonego zadania przynosi satysfakcję zwłaszcza wtedy, kiedy dochodzi do fizycznej eliminacji obiektu żywego.

Dywersja w opinii społecznej

Choć termin zawarty w tytule niniejszego artykułu jest powszechnie znany i rozumiany, zdecydowaliśmy się poznać poglądy losowo dobranych respondentów w tym zakresie. Pytania miały zamknięty charakter. W badaniu wzięło udział 40 osób w wieku od 18 do 65 lat, o różnym wykształceniu, miejscu zamieszkania. Respondentom zadano następujące pytania:

- 1) Czym jest dywersja?
- 2) Czy dywersja znaczy to samo co sabotaż?
- 3) Czy dywersja łączy się z agresją?
- 4) Czy cel dywersji jest znany?
- 5) Czy dywersja jako zjawisko ma motyw?
- 6) Jaki jest skutek dywersji?

W przypadku pierwszego pytania wskazano następujące odpowiedzi do wyboru przez respondentów: sabotaż, działanie przeciwko wrogom, zabijanie i niszczenie, wszystkie odpowiedzi są poprawne.

Odpowiedź ostatnią (wszystkie odpowiedzi są poprawne) wybrało 25 badanych; 5 osób uznało, że dywersja to sabotaż; 8 – zabijanie i niszczenie, a 2 osoby – działanie przeciwko wrogom. Taki rozkład odpowiedzi wskazuje, że termin ten rozumiany jest szeroko i poprawnie kojarzony.

Na pytanie dotyczące znaczenia pojęć „dywersja” i „sabotaż” 10 osób odpowiedziało, że sabotaż to działanie przeciwko wrogom; 25 osób wskazało niszczenie i zabijanie.

Trzecie pytanie odnosiło się do związku agresji z dywersją. Tu były trzy możliwości do wyboru: tak, nie, nie wiem. Tylko 7 osób nie miało zdania na ten temat, 23 uznały, że związek taki zachodzi. Pozostali respondenci nie dostrzegli takiego związku.

Na pytanie: Czy cel dywersji jest znany?, respondenci odpowiedzieli w następujący sposób: 30 badanych – tak, 4 osoby – nie mam zdania, 6 osób – nie jest znany cel dywersji.

Piąte pytanie dotyczyło motywu dywersji jako zjawiska. Tu wszyscy respondenci zgodnie wybrali odpowiedź twierdzącą, co nie było czymś niezwykłym. Ostatnie pytanie dotyczyło skutków dywersji. Respondenci mieli możliwość wyboru odpowiedzi spośród zaproponowanych: eliminacja fizyczna, zniszczenie potencjału militarnego, osłabienie wroga, pokaz siły dywersanta, zastraszenie, inne skutki oraz odpowiedź – inne. Najczęściej wybierano osłabienie wroga – 17 osób; 8 osób wybrało eliminację fizyczną; 10 – zniszczenie potencjału militarnego, 5 osób – inne.

Mając na uwadze wyniki (bardzo ograniczone liczebnością respondentów) można dostrzec, że zauważają oni związek między dywersją a agresją w najbardziej ogólnym pojmowaniu obu terminów. Przyjmujemy taką tezę ze względu na wybór odpowiedzi: eliminacja fizyczna (pojmowana jako pozabawianie życia przeciwnika) w przypadku obu terminów. Udzielający odpowiedzi, jak przypuszczamy, uznają rzeczony zachowanie za typowe w takich sytuacjach. Uwzględniając całokształt rozważań, zauważamy ścisły związek wrogości, agresji i nienawiści w działaniach dywersyjnych. O ile tego rodzaju operacje prowadzą członkowie taktycznych związków zbrojnych (żołnierze), wykonując rozkaz zniszczenia potencjału wroga, o tyle podmioty nie mające

takich celów formalnych działają (jak sądzimy) wyłącznie motywowani osobistymi przekonaniem i doświadczoną krzywdą ze strony agresora, podejmują działania indywidualne. Tu elementem przewodnim jest motywacja własna.

Zakończenie

Dywersonja była, jest i będzie. Nie da się wyeliminować z życia społecznego czasu wojny czy innego konfliktu podobnego rodzaju. Zmieniają się tylko sposoby działania i cel indywidualny dywersantów. O ile dawniej pieniądze nie były środkiem istotnie determinującym dywersję, o tyle dziś element ten w działaniach podejmowanych przez osoby cywilne ma duże znaczenie. Pojawia się tu wiele pytań, nie tylko o to, co najważniejsze: wolność, pokój, niezależność, ale też o powolne odchodzenie w niepamięć etosu równej walki, której podstawą jest honor.

Bibliografia

- Apanowicz A., *Metodologia ogólna*, Gdynia 2002.
- Baroni R.A., Richardson D.R., *Human aggression*, New York 1994.
- Bednarek J., *Sowiecka grupa dywersyjno-wywiadowcza „Arsenal” i jej działalność na ziemiach polskich (październik 1944–styczeń 1945)*, „Dzieje Najnowsze” 2016, nr 2.
- Chinciński T., *Niemiecka dywersja w Polsce w 1939 r. w świetle dokumentów policyjnych i wojskowych II Rzeczypospolitej oraz służb specjalnych III Rzeszy*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 1.
- Chrobak T., *Nienawiść wywołana – nienawiść odwzajemniona*, [w:] *Nienawiść w życiu publicznym. Sfera społeczna*, red. J. Mysona-Byrska, J. Synowiec, Kraków 2025.
- Cieślarczyk M., *Metody, techniki i narzędzia badawcze oraz elementy statystyki*, Warszawa 2006.
- Colman A.M., *Słownik psychologii*, Warszawa 2009.
- Ćwikła M., *Czynniki determinujące agresję i przemoc – podobieństwa i różnice*, [w:] *Problemy współczesnego świata. Zagadnienia wybrane*, red. E. Żywucka-Kozłowska, A. Szczechowicz, K. Rzeczkowska, Olsztyn 2018.
- Doroszewski W., *Słownik języka polskiego*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/nienawi%C5%9B%C4%87> [dostęp: 9.07.2025].
- Drabik L., Kubiak-Sokoł A., Sobol E., Wiśniakowska L., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 2008.
- Encyklopedia Gazety Wyborczej*, t. 4, Warszawa 2005.

- Gawkowski K., *Udało się rozbić grupę dywersantów*, <https://tvn24.pl/polska/krzysztof-gawkowski-udalo-sie-rozbic-grupe-dywersantow-st8077580> [dostęp: 17.09.2025].
- Kowalczyk K., Jankowiak B., Krajewska-Kulak E., Rolka H., Sierakowska M., *Teorie agresji – prawda czy mity?*, „Problemy Pielęgniarstwa” 2011, nr 3.
- Krahe B., *Agresja*, Gdańsk 2006.
- Lubiewski P., Drózd A., *Dywersja i sabotaż – istota oraz wzajemne relacje*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2001, nr 1.
- Moroń M., *Rozumienie emocji a agresywność i wrogość. Mediacyjna rola empatii, aleksytymii i makiawelizmu*, „Psychologia Społeczna” 2016, nr 11.
- Nowa encyklopedia powszechna: a–z*, red. J. Marcinek, Kraków 2004.
- Rybak M., Żytnicki P., *Dywersanci z Marywilskiej. Wiemy kim są Ukraińcy zamieszani w akty terroru*, „Gazeta Wyborcza” 2025, nr 15 maja.
- Saja P., *Dywersja niemiecka i walki na Pomorzu we wrześniu 1939 roku*, „Przegląd Zachodni” 2009, nr 2.
- Skoneczny Ł., *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, nr 4.
- Sternberg R.J., *A duplex theory of hate: Development and application to terrorism, massacres, and genocide*, „Review of General Psychology” 2003, nr 3.
- Stępnik A., *Agresja – dwa ujęcia biologiczne*, „IDO – Ruch dla Kultury” 2009, nr 9.
- Sztumski J., *Wstęp do metod i technik nadań społecznych*, Katowice 1999.
- Szpiegostwo i dywersja w Polsce. Nowe dane. Kilkadziesiąt zatrzymanych*, <https://www.PolsatNews.pl> [dostęp: 19.07.2025].
- Szpiegostwo i dywersje w Polsce. Dane MSWiA o liczbie zatrzymanych*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2025-02-24/szpiegostwo-i-dywersje-w-polsce-dane-mswia-o-liczbie-zatrzymanych/> [dostęp: 19.07.2025].
- Zamach na płk. SBU w Kijowie. Wyrok wykonany*, <https://wiadomosci.wp.pl/zamach-na-plk-sbu-w-kijowie-wyrok-wykonany-7180000502889184a> [dostęp: 8.09.2025].
- Żywucka-Kozłowska E., Broniecka R., *Nienawiść. Kilka uwag o karnoprawnych skutkach nienawiści*, „Studia Społeczne” 2024, nr 1.

A few remarks on sabotage understood as an act of aggression

Abstract

Sabotage has been known to mankind for a long time. It is difficult to determine when the first act in history took place. The goal is to attempt to define the essence of diversion in the 21st century, its tone, and above all the motivation of the perpetrators, not only the executors but also the leaders. In our opinion, it is important to define the term “diversion” and attempt to determine its forms and consequences. It is also important to look at the actual background in the perspective of aggressive behavior.

Key words:

diversion, sabotage, aggression